

NOWE POLSKIE PRZEPISY KATALOGOWANIA KSIĄŻEK

Skrót referatu

Potrzeba zmiany dotychczas w Polsce stosowanych przepisów katalogowania została spowodowana koniecznością dostosowania ich do międzynarodowych zasad opisywania dokumentów. Zasady te ujęto w zaleceniach znanych pod akronimem ISBD (International Standard Bibliographic Description) opracowywanych w IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) od 1969 r. Celem opracowania ISBD było ujednoczenie reguł opisu dokumentów różnych rodzajów dla umożliwienia rozwoju w skali ogólnoswiatowej wymiany informacji bibliograficznych. Zalecenia ISBD ustalają dobór elementów opisu bibliograficznego, ich kolejność i sposób oznaczania sprawiający, że opis jest zrozumiały mimo barier językowych. Przewidziana w ISBD metoda opisywania dokumentów ułatwia także przełożenie opisu na język czytelny dla maszyny, umożliwiając komputerowe przetwarzanie informacji bibliograficznych. Dotychczas przygotowano 9 zaleceń ISBD (lub dopiero ich projektów) dla różnych typów dokumentów. Na podstawie tych międzynarodowych zaleceń przystąpiono w Polsce do opracowania nowej normy opisu bibliograficznego. Poniższe zestawienie ilustruje obecny stan prac międzynarodowych i krajowych w zakresie unifikacji zasad opisu bibliograficznego:

ISBD(G): General International Standard Bibliographic Description

PN-82/N-01152 Opis bibliograficzny

Arkusze OO Postanowienia ogólne — obowiązuje od 1 stycznia 1984 r.

ISBD(M): International Standard Bibliographic Description for Monographic Publications

Arkusze 01 Książki — obowiązuje od 1 stycznia 1984 r.

ISBD(S): International Standard Bibliographic Description for Serials

Arkusze 02 Wydawnictwa ciągle — w opracowaniu

ISBD(CM): International Standard Bibliographic Description for Cartographic Materials

Arkusze 05 Dokumenty kartograficzne — w opracowaniu

ISBD(PM): International Standard Bibliographic Description for Printed Music

Arkusze 06 Druki muzyczne — obowiązuje od 1 stycznia 1984 r.

ISBD(NBM): International Standard Bibliographic Description for Non-Book Materials

Arkusze 04 Dokumenty ikonograficzne — w opracowaniu

Arkusze 07 Dokumenty dźwiękowe — obowiązujące od 1 lipca 1986 r.

Arkusze 12 Dokumenty filmowe — zaplanowany

Arkusze 13 Mikroformy — zaplanowany

ISBD(A): International Standard Bibliographic Description for Older Monographic Publications (Antiquarian)

Arkusze 08 Stare druki — w opracowaniu

ISBD(CF): International Standard Bibliographic Description for Computer Files

tymczasem nie przewidziano polskiego odpowiednika

ISBD(CP): International Standard Bibliographic Description for Component Parts

dokumenty niesamoistne wydawniczo są uwzględniane w poszczególnych arkuszach Polskiej Normy, np. rozprawy opublikowane w książce — w arkuszu 01, artykuły z czasopism — w arkuszu 02, odrębne utwory nagrane na płycie — w arkuszu 07

Ponadto Polska Norma obejmuje następujące rodzaje dokumentów:

Arkusze 03 Dokumenty normalizacyjne — w druku

Arkusze 09 Dokumenty — nie publikowane — zaplanowane

Arkusze 10 Dokumenty techniczno-handlowe — w opracowaniu

Arkusze 11 Dokumenty patentowe — w opracowaniu

Nowe zasady opisu bibliograficznego książek przedstawione w arkuszu 01 omówionej normy rozwinięto następnie w tomie pierwszym *Przepisów katalogowania książek*¹. Różnica między normą a Przepisami polega na tym, że *Przepisy katalogowania książek* dotyczą przede wszystkim opisów bibliograficznych w katalogach bibliotecznym, podczas gdy przedmiotem normy jest opis bibliograficzny potraktowany bardziej ogólnie, bez względu na jego przeznaczenie (sporządzany do katalogu, bibliografii, opracowania dokumentacyjnego). Ponadto Przepisy zawierają postanowienia bardziej szczegółowe, uwzględniają także przypadki mniej typowe i podają większą liczbę przykładów. Natomiast oba omawiane dokumenty pisane są tym samym językiem normalizacyjnym, który charakteryzuje się tym, że każde postanowienie wprowadzane jest za pomocą jednego z następujących czasowników: „należy” (niekiedy zastępowany przez „powinien”), „zaleca się”, „dopuszcza się” (lub „można”). Ten język, jak również kompozycja normy i Przepisów — całkowicie odbiegająca od wykorzystywanych przedtem *Skróconych przepisów katalogowania alfabetycznego* J. Grycza i W. Borkowskiej² — mogą użytkownikom stwarzać trudności. Pomocą we wprowadzaniu nowych zasad katalogowania powinny służyć artykuły publikowane w czasopismach bibliotekarskich, omawiające zagadnienia opisu w sposób bardziej przystępny³.

W tytułach normy i Przepisów występują terminy „opis bibliograficzny” i „książka”, które wymagają pewnych wyjaśnień. Wspomniano już wyżej, że przewidziany normą opis bibliograficzny może być przeznaczony do różnych rodzajów zbiorów informacji o dokumentach. Świadczy to o szerokim znaczeniu terminu „opis bibliograficzny” nie związanym z przeznaczeniem opisu. Jednocześnie jednak ten termin nie obejmuje odtąd hasła, tzn. hasło nie stanowi elementu opisu bibliograficznego. Hasło jest dodawane do opisu w celu jego umiejscowienia w określonym zbiorze informacji o dokumentach. Wobec tego opis bibliograficzny jest podstawową częścią w zbiorze informacji o dokumentach (katalogu bibliotecznym, bibliografii, opracowaniu dokumentacyjnym itp.), która może ponadto zawierać hasło, symbol klasyfikacji, sygnaturę itp.

¹ Przepisy katalogowania książek. Cz. 1: Opis bibliograficzny. Oprac. Maria Lenartowicz. Warszawa 1986. Wyd. 2. Warszawa 1987.

² Sześć wydań w latach 1946—1975.

³ *Poradnik Bibliotekarza* 1986 nr 7/8—11/12, 1987 nr 1—9; *Przegląd Biblioteczny* 1984 z. 1.

Użycie terminu „książka” zamiast używanego dotąd terminu „wydawnictwo zwarte” zostało spowodowane zmianą znaczenia tego drugiego terminu. Obecnie uznaje się, że różne typy dokumentów mogą być publikowane w postaci wydawnictw zwartych — jednorazowo lub o przewidzianym z góry zakończeniu (np. książka jednotomowa lub wielotomowa, film, płyta), bądź w postaci wydawnictw ciągłych — bez przewidzianego zakończenia (np. czasopismo, kronika filmowa, seria płyt).

W zakresie doboru elementów opisu bibliograficznego nowe zasady opisywania książek wprowadziły trzy stopnie szczegółowości opisu. Opisy pierwszego stopnia szczegółowości zawierają jedynie elementy niezbędne dla identyfikacji książki nazwane „elementami obowiązkowymi”. Są to: tytuł właściwy, pierwsze oznaczenie odpowiedzialności, oznaczenie wydania, miejsce i data wydania. Opisy pierwszego stopnia szczegółowości są sporządzane przede wszystkim do katalogów nabytków, kartotek zagadnieniowych, ale także mogą występować w katalogach małych bibliotek. Opisy drugiego stopnia szczegółowości obejmują elementy obowiązkowe oraz zespół określonych „elementów zalecanych”, bliżej charakteryzujących książkę. Ten stopień szczegółowości najbardziej odpowiada potrzebom katalogów bibliotecznych. Trzeci stopień szczegółowości uwzględnia ponadto dodatkowe elementy i ma zastosowanie przede wszystkim w naszej bieżącej bibliografii narodowej — *Przewodniku Bibliograficznym*.

Mimo tego formalistycznego potraktowania zagadnienia kompletności opisu, zostawiono bibliotekom dużą swobodę w doborze elementów. Jedynie elementy obowiązkowe muszą być zawsze uwzględnione. Pozostałe elementy można dodawać w zależności od dotychczasowych obyczajów biblioteki, potrzeb użytkowników itp. Podobnie też przewidziano swobodę w mniej lub bardziej szczegółowym traktowaniu poszczególnych elementów (np. jeżeli autorów jest więcej niż trzech, można ich wymienić wszystkich lub tylko pierwszego z zaznaczeniem pominięcia dalszych).

W opisie bibliograficznym obowiązuje ustalona kolejność jego elementów. Dostosowanie się do ISBD(M) spowodowało pewne przesunięcia w tradycyjnie przestrzeganym u nas porządku elementów. Nie są to jednak zmiany duże, dla polskich bibliotekarzy najbardziej bolesne dotyczą umiejscowienia nazwy autora, roku wydania i formatu.

Dla intensyfikacji międzynarodowej wymiany informacji bibliograficznych konieczne było uczynienie opisów zrozumiałymi niezależnie od języka, w jakim są sporządzone. Ten wymóg został zrealizowany w ISBD(M) dzięki wprowadzeniu metody identyfikacji poszczególnych elementów opisu w sposób czytelny mimo barier językowych. W tym celu elementy opisu bibliograficznego zgrupowano w ośmiu strefach opisu, które muszą być wyraźnie graficznie wyodrębnione. W obrębie poszczególnych stref kolejne elementy zostały wyróżnione znakami umownymi. W tej roli użyto znaków przestankowych (kropki, przecinka, dwukropka, średnika, nawiasów okrągłych itp.) oraz znaków równości i dodawania. Aby jednak wskazać, że znaki te mają charakter symboli, pisze się je z odstępami po obu stronach znaku. Ten sposób identyfikacji poszczególnych elementów opisu przejęliśmy z ISBD(M) do Polskiej Normy i Przepisów. Obowiązek stosowania znaków umownych powiązано u nas jednak ze stopniami szczegółowości opisu. Używanie znaków umownych jest konieczne wyłącznie w opisach trzeciego stopnia szczegółowości, natomiast w opisach pierwszego i drugiego stopnia szczegó-

wości jest ono jedynie zalecane. Wobec tego wyłącznie od decyzji danej biblioteki zależy, czy będzie w swoich katalogach stosować znaki umowne.

Odmienna terminologia, inne redakcyjne ujęcie nowych przepisów katalogowania stwarzają pozory wprowadzenia znacznych zmian w stosunku do naszych dotychczasowych obyczajów opartych na *Skróconych przepisach katalogowania alfabetycznego*. W rzeczywistości różnice nie są wcale takie duże. W opisach drugiego stopnia szczegółowości występują tylko dwa nowe elementy (ISBN i ISSN); także kolejność elementów uległa niewielkim jedynie zmianom. Prawdziwą nowość stanowi wyłącznie wprowadzenie znaków umownych.

Ujednoczenie zasad opisywania książek — niezależnie od tego, czy opis trafi do katalogu, do bibliografii czy innego zbioru informacji o dokumentach — stanowi realizację postulatu już od dawna zgłaszanego przez bibliotekarzy polskich. Natomiast zgodność polskich reguł z zaleceniami międzynarodowymi świadczy o naszym nadążaniu za światowym postępowaniem w tym zakresie, co zapewnia nam możliwość włączenia się do międzynarodowych systemów informacyjnych.

Obecnie podjęto w Polsce prace nad podobnym dostosowaniem naszych zasad dotyczących hasła do odpowiednich zaleceń międzynarodowych. Nowe polskie zasady zostaną również ujęte w *Polskiej Normie* i w tomie drugim *Przepisów katalogowania książek*. Norma będzie zawierała postanowienia dotyczące tylko formy hasła; w czterech arkuszach zostaną omówione kolejno występujące w roli haseł opisy bibliograficzne: nazwy osobowe, nazwy ciał zbiorowych, nazwy geograficzne, tytuły. Natomiast Przepisy uwzględnią ponadto zagadnienia wyboru hasła w katalogu alfabetycznym.